

Bagi Zoltán Péter

„Azmikor az vaspléhből csinált torony tetejére helyezett kakas megszólalna”¹

Győr visszafoglalása 1598. március 28-29.²

A kortárs gersei Pethő Gergely a következőket jegyezte le röviden Győr 1598. március 29-i visszafoglalásáról: „Svarzenburg Adólf, és Pálffy Miklós, csak Könnyű szerrel csata módon, Komáromból ki indulának, és éjjel a' fa Agyuval, kit Petárdának hinak, Györnek a' Kapuját bél övék, kin az egész had bé takarodék a' Várban, és még őket a' Törökök eszekben vevék, addig a' Bástyákat, Vártákat, és a' piaczot el foglalák, holott a' Törökök nagy erős harczot tartának véllek, [...], de végre meg tolyatának és meg veretének a' Törökök az ott való Ali Basa el esék. Azért Istennek csudálatos nagy irgalmasságából, így vevék vissza Györt a' Töröktől.”³ A továbbiakban arra teszek kísérletet, hogy a rendelkezésemre álló források összességét felhasználva új képet adjak arról, hogyan foglalták vissza a császári-királyi csapatok a Bécs védelme szempontjából stratégiai fontosságú erődvárost.⁴ A célkitűzésnek megfelelően három fő téma köré csoportosítottam munkámat. Egyrészt részletesen kitérek arra, hogyan történt meg a felkészülés a támadásra és milyen előzetes haditervet dolgoztak ki. Másrészt röviden vizsgálom a támadók és a védők erejét, valamint összetételüket. Végül bemutatom a végház visszafoglalásának eseményeit. Mindenekelőtt azonban érdemes kitérnünk az 1598-at megelőző, Győrrel kapcsolatos történésekre is.

Előzmények

A tizenöt éves háború második évében az alsó-magyarországi hadszíntéren megjelent oszmán főszereggel sikerrel vívta meg Györt, amelynek védői 1594. szeptember 29-én szabad elvonulás

¹ ISTVÁNYFI Miklós: Magyarok dolgainról írt históriája TÁLLYAI Pál XVII. századi fordításában. Reprint. Budapest 2009. 293.

² Tanulmányom a Bolyai János Kutatói Ösztöndíj támogatásával készült. Ügyszám: BO/00010/14/2.

³ GERSEI PETHŐ Gergely: Rövid magyar kronika...Kassa, 1729. 145.

⁴ Győr erődvárossá kiépüléséről lásd: MAGGIOROTTI, Leone Andrea – BANFI, Florio: Győr vára. Hadtörténelmi Közlemények 35. (1933). 1-70.; PÁLFFY Géza: A császárváros védelmében. A győri kapitányság története 1526-1598. Győr 1999. 201.

fejében adtak fel.⁵ Mátyás főherceg a pozsonyi táborban látta, milyen következményekkel járt a Bécs védelme szempontjából kiemelkedő fontosságú erődváros eleste. 1594. október 20-án az uralkodónak írt levelében arról számolt be, hogy a katonák, főként a magyarok úgy viselkednek, mint akiket fejbe vágtak. Ráadásul az előző napon Christoph von Teuffenbach zu Mairhofennél, felső-magyarországi főkapitánynál⁶ járt Rákóczi Zsigmond, Illésházy István és Joó János, ahol is előadták, hogy amennyiben az uralkodó nem tesz valamit, úgy meghódolnak Oszmán Birodalomnak.⁷ Feltehetően ez is hozzájárult ahhoz, hogy Wolfgang von Unverzagt 1594. október 30-án és 31-én is azzal a javaslattal fordult az Udvari Haditanácshoz, hogy a Mátyás főherceg vezetése alatt sebtében összegyűjtött hadak használják ki Szinán nagyvezír elvonulását a hadszíntérről, és támadják meg a szinte védtelen Győrt.⁸ Ez azonban nem valósulhatott meg, mivel a télre forduló időjárás megakadályozta a hadműveletek folytatását.⁹

Prágában és Bécsben azonban nem tettek le Győr visszafoglalásáról a következő évben sem. A főhadparancsnok-helyettesé kinevezett Karl von Mansfeld rövid prágai, majd bécsi

⁵ HATVANI (Horváth) Mihály: Magyar történelmi okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. III. kötet (1553–1608) Pest 1859. 63.; ILLÉSHÁZY István nádor följegyzései 1592–1603. Közli KAZINCZY Gábor. Pest 1863. 17-18.; PECSEVI Ibrahim tarikhjából. In: Török történetírók. III. kötet (1566–1659). Fordította KARÁCSON Imre, sajtó alá rendezte SZEKFŰ Gyula. Budapest 1916. 71-193. 104-110.; KJÁTIB CSELEBI fezlíkijéből. In: Török történetírók. III. kötet (1566–1659). Fordította KARÁCSON Imre, sajtó alá rendezte SZEKFŰ Gyula. Budapest 1916. 200-388. 220-230.; LENGYEL Alfréd: Győr eleste és visszavétele a valóság tükrében. Hadtörténelmi Közlemények 6 (1959: 2. sz.) 167-221. 167-205.; IVANICS Mária: A Krimi Kánság a tizenöt éves háborúban. Budapest 1994. 75-82.; PÁLFFY 1999. 208-210.; TÓTH Sándor László: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged 2000. 154-163.; ORTELIUS, Hieronymus Augustinus: Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenburgen von 1395. Nürnberg, 1602, Reprint: Győr 2002. 66r-70v.; ISTVÁNNFFY 2009. 167-180.

⁶ PÁLFFY Géza: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. Történelmi Szemle 39 (1997: 2. sz.) 257-288. 272.

⁷ Österreichische Staatsarchiv (ÖStA) Kriegsarchiv (KA) Alte Feldakten (AFA) 1594/10/9. A magyar főurak meghódolásáról lásd: TÓTH Sándor László: A „szináni ajánlat”. Oszmán vazallus államok létesítésének terve 1593-ban. Aetas 17 (2002: 1. sz.) 97-110.

⁸ ÖStA KA HKR – Wien Protokoll (Prot.) Expedit (Exp.) Bd. 192. Fol.: 466r. No. 194.; ÖStA KA HKR – Wien Prot. Exp. Bd. 192. Fol.: 466r. No. 199.

⁹ PECSEVI 1916, 111-112.; KJÁTIB CSELEBI 1916, 231. Az úgynevezett „kis jégkorszak”, amellyel a 14. és 19. század közötti gleccser előrenyomulások időszakát jelölik, egyik leghidegebb időszaka a 16-17. század fordulójára esett. Az 1550-es évek közepének meleg, száraz nyarai a század végére egyre hűvösebbé és csapadékosabbá váltak. Az 1580-as évek közepén az alpesi gleccserek előrenyomultak és ez a folyamat egészen a századfordulóig tartott. Ennek következtében az éves középhőmérséklet átlagosan 1,2-1,4 Celsius-szal lett alacsonyabb, mint korábban. Ez azt jelentette, hogy a telek egyre hidegebbé, zordabbá váltak, míg a meleg nyarakat hűvösekek váltották fel, amelyek ráadásul egyre csapadékosabbak is voltak. A klímaváltozás a Kárpát-medencét sem kerülte el. A 16. század közepétől kezdődő hideg időszak tetőpontja az 1595 és 1602 közötti évekre esett. Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1700-ig. A feljegyzéseket feldolgozta: Réthly Antal. Budapest 1962. 102-117.; RÁCZ Lajos: A középkor és a kora újkor éghajlattörténetéről. Agrártörténeti Szemle XXXI (1989: 1-4. sz.) 118-147. 129-147.; ÁGOSTON Gábor-OBORNI Teréz: A tizenhetedik század története. Magyar Századok s. Budapest 2000. 86-88.; RÁCZ Lajos: Magyarország éghajlattörténete az újkor idején. Szeged 2001. 56-62.; BEHRINGER, Wolfgang: A klíma története. A jégkorszaktól a globális felmelegedésig. Budapest 2010. 117-139.

tartózkodása után május közepén a már gyülekező sereghez utazott Bruck an der Leithába, majd onnan Magyaróváron át Mosonba. Ott a Duna és a Fertő-tó közötti 12 000 lépés széles területen egy 80 000 fő befogadására képes tábor építését rendelte el, amely meglepő gyorsasággal – két nap alatt – elkészült.¹⁰ A mindig jól értesült Hieronymus Augustinus Ortelius szerint ezek után elrendelte, hogy Pozsonynál és Magyaróvárnál egy-egy, míg Komáromnál két hajóhidat építsenek a sereg könnyebb mozgása érdekében. Mivel ekkor még Győr ostromára készült, ezért parancsot küldött az alsó-ausztriai Kremsbe, hogy 80 000 rőzseköteget készítsenek és szállítsanak a sereg után. Szándéka szerint ezekkel a Kis-Dunát rekesztette és terelte volna el, hogy a győri oszmán őrség vízi úton ne kaphasson utánpótlást.¹¹ Az Udvari Haditanács egy protokollum bejegyzéséből tudjuk, hogy Mansfeld 1595 május folyamán 500 000 rőzseköteget, 300 000 darab cöveket és cölöpöt, valamint 500 vagy annál is több sánckosarat igényelt a hadjáratához.¹² Ugyancsak a megmaradt mutatókönyvekből látható, hogy a hadjárat egész ideje alatt Bécstől folytonosan sáncmunkásokat, rőzsekötegeket és sáncszközöket kért.¹³

Győr helyett azonban a főhadparancsnok-helyettes Esztergom ostromára vezette seregét. Miért változtatta meg Mansfeld a szándékát? Erre három oka is lehetett. Egyrészt tudomást szerzett arról, hogy Esztergomot a legutóbbi viharban súlyos károk érték. A villámlások következtében a nagy löportorony, ahol számos ágyúgolyót is tároltak, felrobbant, emiatt az egyik bástya pedig az ott lévő ágyúkkal együtt leomlott.¹⁴

Másrészt az a hír is ennek a lépésnek a megtételére ösztönözhetette, miszerint a hódoltsági oszmán parancsnokok tudomására jutott a Győr elleni támadás terve. Így Esztergomból, Veszprémből, Palotáról és egyéb helyekről megerősítették a stratégiai fontosságú végház

¹⁰ Mansfeldische Histori, Schlacht vnd herzliche Victoria in Ungern...s.l., 1595. 2v-3r.; Manßfeldische Historia, oder Particular Erzehlung alles was Fürst Carol vom Manßfeldt in Ungern außgericht...Nürnberg, 1595. 4.; SEIDEL, Renate: Die Grafen von Mansfeld. Geschichte und Geschichten eines deutschen Adelsgeschlechts. Egelsbach – Frankfurt an Main – München – Bremen – New York 1998. 346.; ORTELIUS 2002. 79v.; ISTVÁNNFFY 2009. 196.

¹¹ SEIDEL 1998. 346.; ORTELIUS 2002. 79v-80r.

¹² ÖStA KA Hofkriegsrat – Wien (HKR – Wien) Protokoll (Prot.) Registratur (Reg.) Bd. 195. Fol.: 158v. No. 33.; Manßfeldische Histori 1595, 3v.

¹³ ÖStA KA HKR – Wien Prot. Expedit (Exp.) Bd. 194. Fol.: 284v. No. 5.; ÖStA KA HKR – Wien Prot. Exp. Bd. 194. Fol.: 284v. No. 6.; ÖStA KA HKR – Wien Prot. Exp. Bd. 194. Fol.: 285v. No. 31.; ÖStA KA HKR – Wien Prot. Exp. Bd. 194. Fol.: 330v. No. 25.; ÖStA KA HKR – Wien Prot. Reg. Bd. 195. Fol.: 159r. No. 75.; ÖStA KA HKR – Wien Prot. Reg. Bd. 195. Fol.: 184r. No. 1.; ÖStA KA HKR – Wien Prot. Reg. Bd. 195. Fol.: 186r. No. 49.; Manßfeldische Histori 1595, 3v.

¹⁴ Manßfeldische Histori 1595, 3r-v.

őrségét.¹⁵ Harmadrészt hiába kérte, nem kapta meg a Győr elleni tervezett támadáshoz szükséges hadianyagot.

A prágai és bécsi udvar figyelme egy időre elterelődött a végházról. Hiába sikerült ugyanis 1595. szeptember 2-án elfoglalnia a császári-királyi csapatoknak Esztergomot, a stratégiai kezdeményezés kicsúszott a kezükből. Mansfeld halálával (1595. augusztus 14.) egyrészt eltűnt az a tekintélyes parancsnok, aki a keresztény hadvezetésen és hadseregén belül is rendet és fegyelmet tudott tartani. Másrészt 1596-ban az oszmán főserég III. Mehmed szultán (1595-1603) vezetésével Eger ellen vonult. Bár a Miksa főherceg vezette császári-királyi főserég tovább folytatta a Budát védő hódoltsági várláncolat „felszámolását” (gondoljunk csak Hatvan 1596. szeptember 3-i elfoglalására), parancsnokai a hatalmas szultáni had jelenlétében nem is gondolhattak egy Győr elleni támadásra. Végül sem az ostromlott Egert nem tudták felmenteni, sem visszafoglalására nem nyílt módjuk. Miksa főherceg katonasága ugyanis hiába egyesült október 18-án Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem seregével, a mezőkeresztesi csatában (1596. október 22-26.) vereséget szenvedtek az oszmán főseregtől.¹⁶

A következő évben azonban, miután a keresztény sereg visszafoglalta Pápát (1597. augusztus 20.), újra napirendre került a hadvezetésben, hogy megostromolják Győrt. Az erről döntő haditanácskozáson egyébként heves vita alakult ki. Pálffy Miklós Buda ostromát javasolta, és állítólag felmerült Eger megtámadásának lehetősége is. Végül azonban Giorgio Bastának és a pápai segélyhadak parancsnokának, Gianfrancesco Aldobrandininek az indítványára Győr megostromlásának a tervét fogadták el. A keresztény sereg szeptember 9-én érkezett meg a végház alá, ahonnan végül október 3-án dologavégezetlenül kellett elvonulniuk. A keresztény táborban ugyanis az élelmiszerhiány és a nem megfelelő higiénés körülmények miatt járvány tört ki, amely jelentősen lecsökkentette a fegyverre foghatók számát. Másrészt Szaturdzsi Mehmed ötödvezír vezetésével Győrhöz közeledett az oszmán főserég is. Miksa főherceg mivel nem érezte elég erősnek seregét ahhoz, hogy egy sikeres ütközetet megvívjon, illetve félt attól, hogy az ostromló tábor két tűz közé szorul és maga lesz ostromlott, ezért elrendelte a visszavonulást.¹⁷ A felvonuló oszmán főserég rövid ostromot követően elfoglalta Tatát (október 8-13.), amelyet a keresztény csapatok egy petárdás támadással szereztek meg még az év tavaszán (1597. május 22-23.). Pápa visszafoglalása mellett a Miksa főherceg vezette sereg

¹⁵ Manßfeldische Historia 1595, 5.

¹⁶ TÓTH 2000. 186-262.

¹⁷ VERESS Endre: Basta György levelezése és iratai. I. (1597–1602). Budapest 1909. 6-8.; PÁLFFY Géza: A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete 1597–1997. A bevezető tanulmányt írta és az okmánytárat összeállította Pálffy Géza. Szerk. Hermann István. Pápa, 1997. 47-174.; TÓTH 2000. 271-272.

egyetlen számottevő sikert tudott elérni: a vác-verőcei csatározásokban november elején (november 2-9.) megakadályozta, hogy Szaturdzsi Mehmed katonasága betörhessen a bányavárosok vidékére.¹⁸ Az Udvari Haditanács javaslatára az uralkodó a felemás eredményeket látva a következő hadjárat szempontjából igen nagy horderejű döntésre szánta el magát.

A haditerv és a felkészülés a támadásra

Az uralkodó az 1597-ben immáron végvidékké vált Bécs védelmének megszervezésére és kiépítésére rendelt Adolf von Schwarzenberget újra a magyarországi hadszíntérre rendelte.¹⁹ II. Rudolf döntésének okáról Istvánffy Miklós a következőképpen számolt be: „az császár az öccsével, Maximiliánnal és Swarzburggal beszélvén, minden mesterséggel és hatalma erejével, semmi költségek miatt attól el nem rettenvén, Győrnek visszavételére igyekeznék. Pálffy is hozzáhívattatni javallá.”²⁰ Ezen a Prágában 1598 januárjának közepén tartott haditanácskozáson a Győr elleni támadás igen részletes, a csapatok feladatainak szintjére kidolgozott haditervét, amelynek ötlete állítólag Bastától származott,²¹ Schwarzenberg és Pálffy terjesztette az uralkodó elé.²² Abban a ritka és szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a tervzet fennmaradt. Eszerint mikor Győr alá érkeztek a kiválasztott csapatok először minden, a támadáshoz szükséges hadszert le kellett pakolniuk és készenlétbe állítaniuk. Jean de Vabacourt-nak 100 jól felszerelt és hadianyagokkal jól ellátott katonájával kellett előre nyomulnia, hogy néhány emberével a kisebbik petárdát²³ az első kapu rácsozatára akasszák és felrobbantsák. Mihelyt ez megtörtént, az építőmesternek, Jerôme le Marche-nak kellett egy szekérre helyezett nagy petárdát néhány emberével a kapuhoz tolnia és ott rögzítenie. Ennek

¹⁸ TÓTH 2000. 265-280.

¹⁹ ÖStA Haus-, Hof-, Staatsarchiv (HHStA) Mainzer Erzkanzler Archiv Reichstagakten Fasc. 95.a Fol.: 84r-v.; ÖStA KA Bestellungen (Best.) 520/1597.; VELTZÉ, Alois: Die Wiener Stadtguardia. (1531-1741). Nach Originalquellen bearb.: Alois Veltzé. In.: Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien. 36-37 (1902) 1-213. 181.; SCHWARZENBERG, Karl Fürst zu: Geschichte der reichsständischen Hauses Schwarzenberg. (Veröffentlichungen der Gesellschaft für Fränkische Geschichte. Reihe IX. Darstellungen aus der fränkischen Geschichte Bd. 16. ; Bibliothek familiengeschichtlicher Arbeiten XXX.) Neustadt an der Aisch 1963. 105.; HUMMELBERGER, Walter-PEBALL, Kurt: Die Festungen Wiens. Wien 1974. 34-42.; PÁLFFY Géza-PERGER, Richard: A magyarországi török háborúk résztvevőinek síremléke Bécsben (16-17. század). Fons 5 (1998: 2. sz.) 207-264. 245-246.

²⁰ ISTVÁNFFY 2009. 292.

²¹ VERESS D. Csaba: A győri vár. Budapest 1993. 90.

²² TÓTH 2000. 282.; ORTELIUS 2002. 143r.; ISTVÁNFFY 2009. 292.

²³ A fegyverről és a győri rajtaütésben játszott szerepéről lásd: KALMÁR János: A petárda szerepe Győr 1598. évi visszavívásában. Arrabona. A Győri Múzeum Évkönyve 3 (1961) 79-100.

sikeres felrobbantása után Vabacourt-nak és válogatott katonáinak be kellett nyomulnia a kapuba és megszállnia azt egészen a túlsó boltívéig. A terv szerint tekintet nélkül arra, hogy az őrség itt hevesen ellenáll-e vagy sem, megerősítésére Jean de Overbroucknak két vallon és két francia zászlóval kellett benyomulnia a végházba. Feladatuk azonban nem csupán Vabacourt katonáinak megsegítésére korlátozódott. A haditerv ugyanis úgy rendelkezett, hogy a két parancsnoknak együttműködve a jobb kéz felé eső széles utcákat kellett biztosítaniuk egészen a jobboldali térig.

Vabacourt és Overbrouck katonáit újabb két-két zászló vallon és francia gyalognak kellett követnie, akiknek mihamarabb a kapun benyomultak az első utcában jobbra kellett fordulniuk, és a városba a piactérre nyomulniuk. Ezt el kellett foglalniuk és megtartaniuk.

A vallon és francia katonaságot a támadásban a magyar gyalogosnak kellett követnie. Feladatuk szerint előbb jobbra és balra kellett előretörniük, és a lehető leggyorsabban a Magyar- és a Császár-bástyákat, valamint a közöttük húzódó falakat elfoglalniuk és megtartaniuk. Amennyiben sikerrel jártak, akkor pedig az összes falat. Őket Don Miguel de Lopez spanyol kőrasszír vagy vértess kompániája követte volna. A haditerv értelmében a magyar gyalogságot kellett segíteniük a falak megszerzésében és megtartásában.

Az erődvárosba elsőként betörő csapatoknak tehát jobb kéz felé kellett előretörnie és biztosítani a már megszerzett területeket. A haditerv értelmében a következő lovas kompániának, amely Germanico Strassoldo parancsnoksága alatt állt, mihamarabb a felrobbantott kapun át benyomult Győrbe bal kéz felé kellett fordulnia, és a Bécsi-kapu irányába támadnia. Az itt elfoglalt területet pedig Schwarzenberg további parancsáig tartania, és a védők esetleges ellentámadását minden eszközzel megakadályoznia.

A terv szerint Strassoldo lovasait kellett követnie a többi francia és vallon katonának, valamint az összes német gyalogosnak. Ez a katonaság már közvetlenül Schwarzenberg parancsnoksága alatt állt. A támadás vezetője azt tervezte, hogy a többi vallon, francia és német gyalogsággal a térre vagy a piactérre vonul, hogy onnan bármelyik beosztott parancsnokának a segítségére lehessen, akár az előretörésben, akár a védők ellentámadásának megakadályozásában.

Schwarzenberg katonáit Jean de Pouilly, Hugne urának lovas kompániájának kellett követnie. Nekik is a térre kellett sietniük, hogy előbbiekkal együtt elfoglalják és tartsák azt. Az utánuk benyomuló Carlo Verleinenek és lovas kompániájának pedig már az erődváros Fehérvári-

kapujával átellenben fekvő Vízi-kapuig kellett a fal és a házak között előretörnie. Emellett azt is feladatul kapta, hogy mindenütt, ahol csak észreveszi, hogy a védők gyülekezzenek vagy csapatba verődnek, azt megakadályozza. Mindeközben Pálffy-nak pedig huszáraival a három másik lovas kompániával az erődváros előtti területet kellett megszállnia és őriznie.

Schwarzenberg a tervszerint egyrészt parancsba kívánta adni, hogy a benyomuló katonák ne fosztogassanak és raboljanak a házakban, nehogy e miatt fulladjon kudarcba a rajtaütés. Másrészt siker esetén a zsákmányból minden katona egyenlő részben részesült volna. Harmadrészt a szekereket a végház előtti mezőn kellett hagyniuk az oda rendelt lovasságnál, ahonnan további parancs nélkül nem mozdulhattak el.²⁴

Az uralkodó, illetve az Udvari Haditanács elfogadta Schwarzenberg javaslatát, így a még 1595-ben a magyarországi hadszíntérre érkezett hadvezér rögtön „munkához is látott.” A Fugger családhoz február 9-i dátummal az a hír érkezett Bécsből, hogy II. Rudolf parancsa értelmében Esztergomba kell, utaznia, hogy ott a végvidéki katonasággal egy titkos hadműveletet hajtson végre.²⁵ Mindeközben megkezdődött a hídelemek, ostromlétrák, mozsarak és petárdák előkészítése a rajtaütéshez. Utóbbiak közül la Marche jelentése szerint már február 23-án elkészült tíz darab, amit a legnagyobb csendben kellett a hadszíntérre szállítani.²⁶ A Fuggerzeitungokban fennmaradt egy 1598. március 14-i dátummal Esztergomból küldött Pálffy-jelentés, amelyben az állt, hogy az alsó-magyarországi végvidéki és kerületi főkapitány, valamint az esztergomi főkapitány Schwarzenberggel együtt készíti elő a támadást, amely rendben halad.”²⁷

Ahogy arról Ortelius és Istvánffy is említést tesz a rajtaütés vezetői nem feledkeztek meg a felderítésről sem. Utóbbi minderről így számolt be: „bizonyos kémektől s raboktól és parasztemberek-től, kik jönnek s mennek vala, a várasnak kapui s bástyák állapotja, s az ellenség száma, az utak, ösvények, hidak, azokon bejárás és több dolgok felől, melyek mind az várasban, s mind kívől szükségeseknek lenni láttatnak vala tudakozni, amelyeket eszekbe kell vala vennie, elméjékbe befoglalni nem szűnnek vala.”²⁸

²⁴ ÖStA HHStA Hungarica (H) Allgemeine Akten (AA) Fasc. 133. No. 22. Fol.: 96r-97v.; Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB) Codex (Cod.) 8971. Fol.: 195r-196v.; PÁLFFY 1999. 221.; TÓTH 2000. 284.; ORTELIUS 2002. 143v-144r.

²⁵ ÖNB Cod. 8971. Fol.: 91v.

²⁶ ÖStA KA HKR – Wien Prot. Reg. Bd. 201. Fol.: 193r. No. 95.; KALMÁR 1961. 82., PÁLFFY 1999. 221., TÓTH 2000. 282.

²⁷ ÖNB Cod. 8971. Fol.: 152r.

²⁸ ORTELIUS 2002. 143r.; ISTVÁNNFFY 2009. 293.

Joggal merülhet fel bennünk a kérdés, hogy ha ilyen jól haladtak az előkészületek, akkor miért csak március végén hajtották végre az akciót? Ennek – jelen tudásunk szerint – egyetlen komoly oka volt: az időjárás. Istvánffy megemlíti, hogy „a térdig érő hó mind az egész télig tarta, tavasz elején pedig elolvadván s esőkkel melegegyedvén, az utakat igen akadályosakká s alkalmatlanokká tette vala, úgyhogy az had az telelőhelyekről ki nem vitethetnek.”²⁹ Az 1598. évi Fuggerzeitungban is fennmaradt két jelentés, amely hasonló időjárási viszonyokról számolt be. A Bécsből február 9-én küldöttben az szerepelt, hogy olyan nagy hó esett, hogy az emberek nem tudtak a városokból és a mezővárosokból kimozdulni.³⁰ Pálffy március 14-i esztergomi jelentésében pedig szintén fontosnak tartotta lejegyezni, hogy a nagy hó, majd pedig a víz volt az, ami megakasztott mindent. Ez az oka annak, hogy csendes az egész végvidék.³¹

Március közepétől azonban jobbra fordult az időjárás, és a folyók magas vízállása is apadhatott, hiszen Schwarzenberg megparancsolta a bécsi hadszertárnoknak, Hans Albrecht Freiherr von Sprinzensteinnak, hogy március 20-án éjféltre a rendelkezésre álló hadszereket rakassa hajóra és indíttassa el Komáromba.³² Ezek beérkezésével minden készen állt a rajtaütés végrehajtásához. Még mielőtt azonban elkísérnénk Schwarzenberg és Pálffy csapatait Győr alá, röviden érdemes kitérnünk a támadók és a védők összetételére, valamint létszámukra is.

A támadók és a védők összetétele és létszáma

A hadtörténetírás egyik állandó problémája a hadműveletek, ostromok vagy csaták történetének feldolgozása során meghatározni a szembenálló felek pontos, vagy a legtöbb esetben csak hozzávetőleges létszámát, illetve összetételét. Ebben a „számháborúban” az esetek többségében a kutatók vereséget szenvednek az egymásnak ellentmondó adatok „csapásaitól”. Ennek ellenére időről-időre kísérlet történik a létszámviszonyok tisztázására, még ha ez reménytelennek is tűnik.

²⁹ ISTVÁNFFY 2009. 293.

³⁰ ÖNB Cod. 8971. Fol.: 91v.

³¹ ÖNB Cod. 8971. Fol.: 152r.

³² ORTELIUS 2002. 143r.

Elsőként kezdjük a keresztény sereggel, a támadókkal. Istvánffy lejegyzése szerint januárban az a döntés született az akcióban résztvevőkkel kapcsolatban, „hogya erős seregeket, mind az egész had számából válogatván.”³³ Miből állhatott ez a válogatott had? Csak olyan gyalogság és lovasság jöhetett szóba, amely a magyarországi hadszíntéren telelt ki, illetve amely eleve valamelyik végházban állomásozott. Előbbiek számba vételéhez vissza kell lépünk az időben, egy esztendővel. Az Udvari Haditanács Georges Bayer de Boppardot és Hans Reinhard von Schönberget 1597 tavaszán megbízta egy francia-lotaringiai, illetve egy vallon gyalogezred felállításával.³⁴ Utóbbival a hadjárat végeztével, 1597 decemberében az Udvari Haditanács megállapodást kötött, hogy vallonjainak létszámát toborzással egészítse ki 2000 főre.³⁵ A haditanácsosok Boppard-dal pedig 1598 áprilisában egyeztek meg arról, hogy megmaradt gyalogosaihoz újabb 2400 főt toborozzon Lotaringiában és a Francia Királyság területén.³⁶ Mindkét gyalogság a magyar hadszíntér közelében vonult téli szállásra. Schwarzenbergnek a győri rajtaütésről készült március 30-i jelentéséből kiderül, hogy öt zászló francia és öt zászló vallon vett részt a támadásban.³⁷ Ez a szám megegyezik a haditervben előzetesen meghatározottakkal, létszámukat azonban Schwarzenberg nem adta meg. Ennek hozzávetőlegesen pontos meghatározásához Istvánffy művét kell újra idéznünk. Szerinte ugyanis a „franciai gyalogok kilencszázan valának, balonok megannyi számuk.”³⁸ Azaz, Schwarzenberg mintegy 1800 főnyi, a korszak legjobb gyalogosai közé számító katona felett rendelkezett.

Schwarzenberg haditerve és március 30-i jelentése szerint a 28-ról 29-re virradó éjszakán összesen hét kompániainak vett részt a Győr elleni támadásban: a már korábban említett négyen kívül Gian Baptista Miniati, Hans Leonhard von Jell, és Attilio Vimercato vallon lovas lövészei.³⁹ Hasonlóan Boppard és Schönberg gyalogosaihoz ezt a lovasságot is az elmúlt évben fogadta fel az Udvari Haditanács,⁴⁰ és a bányavárosok területén vonultak téli

³³ ISTVÁNFFY 2009. 292.

³⁴ ÖStA KA Best. 521/1597.; KELENIK József: A hadügyi forradalom és hatása Magyarországon a tizenöt éves háború időszakában. Tények és megjegyzések a császári-királyi sereg valós katonai értékéről. Hadtörténelmi Közlemények 103 (1990: 1. sz.) 94.

³⁵ ÖStA KA HKRA Prag 1597 No. 10.

³⁶ ÖStA KA Best. 576/1598.; SAHIN-TÓTH Péter: Egy lotaringiai nemes a “hosszú török háborúban”: Georges Bayer de Boppard. In: Válogatott a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére. Monumenta Historica Budapestiensia XIV. Szerk.: Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs. Budapest, 2004. 297-304. 302.

³⁷ ÖNB Cod. 8971. Fol.: 180r.

³⁸ ISTVÁNFFY 2009, 293.

³⁹ ÖNB Cod. 8971 Fol.: 180v.

⁴⁰ De Lopez: ÖStA KA HKR Wien Prot. Expedit Bd. 198. Fol. 334v.; ÖStA KA HKR Wien Prot. Reg. Bd. 199. Fol. 282v. No. 134.; ÖStA KA HKR Wien Prot. Reg. Bd. 199. Fol. 354r. No. 25. Miniati, Jell, Vimercato és Verleine: ÖStA KA Best. 531/1597.; Strassoldo: ÖStA KA Best. 530/1597. Hugne 1597-ben nem kapott külön *Bestallungot*. Boppard 1597. március 1-én bízta meg a császár egy 3000 fős gyalogezred, valamint 5 kompánia

szállásra.⁴¹ Érdekes módon Istvánffy látszólag nem tett említést erről a lovasságról, igaz hogy a rajtaütés leírásánál már szerepel művében mind de Lopez, mind Strassoldo neve.⁴² Ebben az esetben azonban nem a magyar történetíró hanyagságáról vagy feledékenységéről volt szó. A rajtaütésben részt vett katonaság felsorolásánál ugyanis megemlítette Pálffy magyar lovasságánál, hogy „nem sokkal kevesebb számú német lovasokat hozza magával.”⁴³ Véleményem szerint ezek ugyanazok a spanyol, francia, lotaringiai és vallon lovasok, akikről Schwarzenberg említést tett március 30-i jelentésében.

Létszámuk megközelítő meghatározásához ismét Istvánffy-t kell elsőként segítségül hívnunk. Véleménye szerint Pálffy ezernél nem sokkal kevesebb külföldi lovas kompániát hozott magával.⁴⁴ Állításának helyességét forráskritikai vizsgálattal tudjuk megállapítani. Tudjuk ugyanis, hogy az elmúlt esztendőben Boppard 500, míg Strassoldo 200, Vimercato, Jell, Miniati, Verleine és de Lopez 100-100 lovassal jelent meg a magyarországi hadszíntéren.⁴⁵ Ez a létszám elérte tehát az 1200 főt. A szeptember és november közötti harcokban azonban a kompániák létszáma erősen lecsökkent, egy részüket pedig el is bocsátották. Utóbbira jó példa Boppard lovassága. Az 1597. évi hadjárat végeztével ugyanis az Udvari Haditanács ezt feloszlatta, ám magával Hugne-nyel megegyezett, hogy a vezetése alatt két száz fős kompániát (egyenként ötven kürasszírral és ötven lovas lövésszel) állítanak fel.⁴⁶

Az Udvari Haditanács által 1597 tavaszán felfogadott 8 vallon lovas lövész kompánia (Strassoldo, Vimercato, Miniati, Jell és Verleine kompániái mellett még Alfonso Montecuccoli is két kompánia felfogadására kapott megbízást⁴⁷) mindegyikét el akarta bocsátani az uralkodó szolgálatából. Miksa főhercegnek azonban sikerült ezt megakadályoznia, így csak redukálták a nyolc kompániát hatra. Veszteségeiket pedig Montecuccoli megmaradt lovasaival igyekeztek pótolni.⁴⁸ Sajnos arra nincs adatunk, hogy ez mennyire sikerülhetett. Valószínűsíthetjük azonban, hogy a vallon lovas lövészek létszáma 400 és 600 fő között lehetett.

lovas felfogadásával. ÖStA KA Best. 521/1597.; KELENIK 1990. 94.; NIEDERKORN, Jan Paul: Die europäischen Mächte und der „Lange Turkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593–1606). Wien, 1993. 211.; PÁLFFY 1997b. 44.; SAHIN-TÓTH Péter: Lotaringia és a tizenöt éves háború. In: Századok 138 (2004: 5. sz.) 1149-1188. 1162.; SAHIN-TÓTH 2004a. 302.

⁴¹ ÖStA KA AFA 1590/12/2.; HEISCHMANN, Eugen: Die Anfänge des stehenden Heeres In Österreich. Wien 1925. 253.; SAHIN-TÓTH 2004a. 302.

⁴² ISTVÁNFFY 2009. 295-296.

⁴³ ISTVÁNFFY 2009. 293.

⁴⁴ ISTVÁNFFY 2009. 293.

⁴⁵ Lásd: 40. lábjegyzet.

⁴⁶ ÖStA KA AFA 1590/12/2.; SAHIN-TÓTH 2006a. 248.

⁴⁷ ÖStA KA Best. 530/1597.

⁴⁸ HEISCHMANN 1925. 253.

Forrásaink alapján úgy tűnik, hogy egyedül de Lopez kürasszírajait nem érintette sem a redukció, sem az elbocsátás „réme.” Ortelius szerint az 1597. év végén Miksa főherceg mások mellett őt is ismét megbízta 100 kürasszír vezényletével,⁴⁹ katonáit pedig Komárom környékére rendelte téli szállásra.⁵⁰

Ha mindezeket figyelembe vesszük, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy a rajtaütésben részt vett vértés és lovas lövész lovasság létszáma hozzávetőlegesen 700 és 900 fő között lehetett. A magam részéről az előbbi adatot tartom elfogadhatóbbnak. Véleményemet alátámasztja, hogy a Horváth Mihály által közreadott névtelen jelentésben is ez a szám szerepelt.⁵¹

Mint ahogyan említettem a téli szállásra rendelt katonákon kívül a végvidékek hadinépének egy részét is kirendelték a rajtaütéshez. Schwarzenberg március 30-i jelentésében leírta, hogy az akcióban részt vett az esztergomi német katonaság is. Azonban ezek létszámára sem tett semmiféle utalást. Istvánffy is említést tett erről a katonaságról, ám ő azt jegyezte le, hogy „Esztergomból franciák balonokkal elegy háromszázan” voltak.⁵² Majd hozzáfűzte, hogy „a régi Komáromba fizetésen szolgáló németek közül ötvenen” indultak el a Győr elleni támadásra.⁵³ Az egymásnak ellentmondó adatokból nehéz megállapítani e katonaság nemzetiségi hovatartozását és létszámát is.

Az esztergomi végházból és az alsó-magyarországi végvidékről a rajtaütésben jelentős számú magyar katonaság, vagy ahogyan Schwarzenberg jelentésében szerepelt huszár és hajdú is részt vett.⁵⁴ Istvánffy szerint „Pálffy ezer magyar kopjásokat, s megannyi számú puskás gyalogokat” vitt magával az akcióhoz.

Mindezeket figyelembe véve az 1598 márciusának végén Komáromban gyülekező keresztény had összlétszáma hozzávetőlegesen 5000 fő lehetett.⁵⁵ Istvánffy művében pontosabb számot adott meg. Szerinte ugyanis „az egész akármelyféle nemzetbéliek s rendbéliek seregek száma ötezer és másfélszáz vitézekből állana.”⁵⁶

⁴⁹ ORTELIUS 2002., 141v.

⁵⁰ KOZICS László: Győr vár 1594-től 1598-ig. Hadtörténeti Közlemények 4 (1891) 489–508, 683–702. 695.

⁵¹ HATVANI 1859. 193.

⁵² ISTVÁNNFFY 2009. 293.

⁵³ ISTVÁNNFFY 2009. 293.

⁵⁴ ÖNB Cod. 8971. Fol.: 180r.

⁵⁵ A létszámadatokra lásd: TÓTH 2000. 282.

⁵⁶ ISTVÁNNFFY 2009. 293.

Míg a keresztény had összetétele és létszáma a pontatlanságok ellenére is jól dokumentált, addig a védőseregről igen kevés információval rendelkezünk. Hegyi Klára kutatása szerint Győr őrségét 1594 végén mintegy 3500, míg 1597 nyarán 2000-2500 katonára tehetjük. Egy bizonyos Ruschan vajda utóbbi évben fogságba esését követően tett vallomása szerint a győri pasa magához rendelte agáit és megkérdezte, mindent összevetve hány főt tesz ki az erődváros őrsége? Erre ők azt felelték, hogy összesen 3000 fegyvert bíró áll rendelkezésre.⁵⁷

A vajda tanúvallomásából az erődvárosba helyezett katonaság száma és összetétele is kiderült. A hódoltsági végvárakban állomásozó őrségek pillérét a gyalogos *müsztahfizok* (két másik elnevezésük a *merd-i kale* és a *hiszar eri*) adták. Több alkalommal is a várak *janicsárjaiként* említik őket, tévesen.⁵⁸ Győrben létszámuk 1597-ben 80 fő volt.⁵⁹

A *müsztahfizok* mellett a várak őrségének gyalogságát a többségében renegátokból vagy délszláv katonáskodókból álló *azabok* alkották. A folyó menti erősségekben ők szolgáltak a flottilla hajóin is.⁶⁰ Győrben 1597-ben 80 naszádos *azab* állomásozott.⁶¹

Minden várőrség legutolsó, legrosszabbul fizetett, legkevésbé becsült, mindenre alkalmazott csapatneme a *martalóc*. A várőrség hierarchiájának alján álló, szinte teljes egészében délszláv keresztény eredetű katonaságot korábban lovasságnak tekintették, ám az utóbbi időben ez a feltételezés megdőlt. Hegyi Klára már inkább a gyalogság közé sorolja őket, úgy vélt, hogy a lovas *martalóc* csak kivételnek, különlegesnek számított. Szerteágazó feladataik közé tartozott nem csak az erősség, hanem környékének védelme és rendjének fenntartása is. Emellett az *azabokkal* együtt rájuk hárult a vízi szolgálat és a szállítmányok parti védelme is.⁶² Győrben 1597-ben 30-40 *martalóc* állomásozott.⁶³

Az Oszmán Birodalom kezébe került várakba helyezett lovasok közül az egyik típusba az úgynevezett *gönüllük* tartoztak. A név szó szerinti fordításban önkéntest jelent. A 16. században csak Budán szolgáltak, harcértékük pedig igen magas lehetett, amit a kincstár kiugróan nagy zsolddal díjazott. A várvédelem mellett a hadjáratokban is kivették a részüket.⁶⁴ Győrben közülük 1597-ben összesen 560 szolgált.⁶⁵ Rajtuk kívül még további 400

⁵⁷ KELENIK József: Egy fogoly török tiszt vallomása a győri vár és helyőrség állapotáról. Hadtörténelmi Közlemények 102 (1989: 1. sz.) 71–74.

⁵⁸ HEGYI Klára: Török berendezkedés Magyarországon. Budapest 1995. 83.; HEGYI Klára: A török hódoltság várai és várkatonasága. I–III. kötet. Budapest 2007. 111–120.

⁵⁹ HEGYI 2007. 1496.

⁶⁰ HEGYI 1995. 83.; HEGYI 2007. 130–134.

⁶¹ HEGYI 2007. 1496.

⁶² HEGYI 1995. 84.; HEGYI 2007. 134–138.

⁶³ HEGYI 2007. 1496.

⁶⁴ HEGYI 1995. 84.; HEGYI 2007. 129–130.

lovas is itt állomásozott.⁶⁶ A tüzekek, bombakészítők és egyéb segédalakulatok létszáma összesen 200 fő volt Győrben.⁶⁷ Az őrséghez tartozott 500 portai dzsebedzsi és 200 portai janicsár is. Utóbbiak élén egy bizonyos Jahja aga állt.⁶⁸ A portai janicsárok azonban utánpótlást is kaptak 1597 novemberében, amikor Szaturdzsi Mehmed további 200 főt rendelt közülük az erődvárosba.⁶⁹ Mindent egybevetve a fogoly vajda vallomása idején 2050-2060 főt számlált a szultán zsoldján Győrben tartott katonaság.⁷⁰

Felmerül azonban a kérdés, a vajda vajon miért vallhatta mégis azt, hogy az agák 3000 fegyverforgatót jelentettek a pasának? Hegyi Klára feltételezése szerint a megkérdezettek valószínűleg hozzászámíthatták a szultán zsoldján lévő őrség létszámához a pasa magánkatonaságát, valamint a falak között lakó szpáhikat és a mindenütt jelen lévő, regisztrálatlan katonaelemeket is.⁷¹

Annyi bizonyos, hogy a rajtaütés idején ennél kevesebb lehetett a hadra foghatók száma. Pálffy Rákóczi Zsigmondhoz írt 1598. április 3-i levelében ugyan 2500 főre taksálta az őrség létszámát,⁷² ám Schwarzenberg március 30-i jelentésében azonban azt írta, hogy az erődvárosban összesen 1600 fegyverfogató volt.⁷³ A támadást vezető parancsnokhoz hasonlóan Istvánffy és Illésházy István is a beszámolóikban hasonló számokat adtak meg. Előbbi a következőket vetette papírra: „az ellenségben ezernégyszáz vágaték le, háromszázan rabba esének, gyermekeken s asszonynepeken kívül.”⁷⁴ A védők erejét tovább gyengítette, hogy a rajtaütést megelőző napokban „kétszázan a janicsárokba ... zsoldfizetésért s élésért Budára mentenek légyen.”⁷⁵ Illésházy szerint pedig „az törököknek egy része élés eleibe (ment volt Fe)jérvárra, de mégis volt 2000 fizetet török benne.”⁷⁶ Ibrahim Pecsevi az őrség állapotáról még gyászosabb képet festett le, mint a keresztény kortársak: „A vár őrizetére egy-kétezer dzsebedzi és ugyanannyi kul-oglu iratott össze, csak hogy ezek többnyire Pécssett, Koppányban és Székesfehérvárott házasodtak meg és Győr várába nem igen mentek. Ilyen módon a vár üres lett. Majd ismét élelmiszer hozatalának ürügyé alatt két-háromszáz ember is

⁶⁵ HEGYI 2007. 1496.

⁶⁶ HEGYI 2007. 1496.

⁶⁷ HEGYI 2007. 1496.

⁶⁸ PECSEVI 1916. 142., KJÁTIB CSELEBI 1916. 271.

⁶⁹ ÖStA KA AFA 1597/12/23.

⁷⁰ HEGYI 2007. 1496.

⁷¹ HEGYI 2007. 1498.

⁷² JEDLICKA Pál: Adatok Erdődy báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552–1600. Eger 1897. 650.

⁷³ ÖNB Cod. 8971. Fol.: 180r.

⁷⁴ ISTVÁNFFY 2009. 297.

⁷⁵ ISTVÁNFFY 2009. 293.

⁷⁶ ILLÉSHÁZY 1863. 53.

eltávozott.”⁷⁷ Mahmud pasa, a győri beglerbég tehát 1598 márciusának végén csak kisszámú őrség felett parancsnokolt.⁷⁸ Ennek ellenére a győri oszmán katonaság elbizakodottan és hanyagul viselkedett. Istvánffy szerint a Komáromból megindult had portyázói csakhamar rátaláltak Felnémethy Mátéra, aki még az 1594. évi ostrom idején esett oszmán fogságba és váltságdíjának előteremtése, összeszedése miatt engedték ki az erődvárosból. Vallomása igen fontos volt, hiszen Schwarzenberg és Pálffy értesülhetett arról, „hogy az törökök, semmit az ellenségtől nem tartván, hivalkodnának.”⁷⁹ a már említett 200 janicsár Budára ment az elmúlt napokban, a kapukat nem zárják és a falakat sem őrzik megfelelően. „S kevély szájjal azt mondogálnák, hogy azmikor az vaspléhből csinált torony tetejére helyezett kakas megszólalna, a keresztényeknek akkor akadna Győr kezekbe.”⁸⁰ A török történetírók is az őrség és a janicsár aga szemére vetették hanyagságukat és kicsapongásukat.⁸¹ Pecsevi erről a következőket jegyezte le: „Mahmud pasa győri beglerbég mértékletes és szelíd ember volt, azonban a janicsárok agája, Jahja aga dőzsölő, kicsapongó volt. A hitetlenek semmi élelmiszert és más szükséges dolgot nem adtak, de a borral megrakott hajók s mikor a Duna befagyott, a megrakott kocsik soha nem hiányoztak. A nép annyira az ivásnak adta magát, hogy közöttük egyetlen józan ember nem találkozott s ez okból a falakat nem is őrizték, még a kapusok sem aludtak a kapuknál.”⁸²

„Az ellenség elméjében az mieinknek oly megvetése vala”⁸³

Mivel a rajtaütést titokban akarták tartani, ezért a hidat Komáromnál március 26-án „éjszaka hajókból s deszkázatokból azoknak megcsalására [ellenség] nagy sietséggel csinaltanak vala,”

⁸⁴ így a következő nap délutánján a hozzávetőlegesen ötezer főt számláló keresztény sereg két petárdával és ostromlétrákkal átkelt a Dunán, és megindulhatott Győr irányába. A keresztény katonaság előnyomulásának leplezésére mind Győr, mind pedig Tata irányába portyázókat küldtek ki. Istvánffy szerint már „általkelvén az Dunán, mindenik seregnek

⁷⁷ PECSEVI 1916. 143.

⁷⁸ TÓTH 2000. 282.; ISTVÁNFFY 2009. 293.

⁷⁹ ISTVÁNFFY 2009. 293.

⁸⁰ ISTVÁNFFY 2009. 293.

⁸¹ PECSEVI 1916. 142., KJATIB CSELEBI 1916. 271-272.

⁸² PECSEVI 1916. 142.

⁸³ ISTVÁNFFY 2009. 293.

⁸⁴ ISTVÁNFFY 2009. 293.

Swarczemberg bizonyos helyt rendele, és minemű renddel járnának, feljegyezve eleikbe adá.”⁸⁵ Még ugyanezen a napon naplemente előtt elérték a nem túl széles és mély tóvá duzzasztott Concó patakot, amelyen a magukkal hozott csónakokon keltek át a szekerekkel, majd útjukat tovább folytatták Ménfőig, ahol a sereg pihenőt kapott.⁸⁶

A katonák március 28-án hajnalban újra elindultak és a ligetes németi völgybe vonultak, ahol egészen estig maradtak. Istvánffy említést tett arra művében, hogy Schwarzenberg itt hívta össze a gyalogság és lovasság fő tisztjeit, és beavatta őket a készülő támadás terveibe, mindenkinek pontosan elmagyarázva a tennivalóját.⁸⁷ A sötétség beálltát követően a keresztény had újra elindult és Istvánffy szerint még 28-án éjfél előtt a múlt évi ostrom megmaradt sáncaihoz értek.⁸⁸ Ortelius szerint azonban a keresztény katonaság csak 29-én éjszaka három órakor érkezett meg.⁸⁹ A magyarázatot a két műben szereplő eltérésre a már említett, Horváth által közreadott névtelen jelentés adja meg. Eszerint a hadak valóban éjjel 11 órakor érkeztek meg az előző évi ostrom táborának helyéig, ám a rajtaütéshez hajnal két óráig nem kezdhettek hozzá.⁹⁰ A késlekedésük okát Ortelius, Istvánffy és Illésházy művében is megtalálhatjuk. Utóbbi a következőképpen írta ezt le: „oly nagy hódvilág volt, hogy (szabadon a fokról) messze földön megláthatták volna az népet.”⁹¹ A későbbi nádor szerint ekkor Pálffy és hadnagyai leszálltak a lovukról, „térdre esvén, könyörögtek az Istennek, hogy (az ő igyeke)zettekben velek legyen.”⁹² Imáik pedig meghallgatásra találtak, hiszen „szemek láttára egy felhő jött, ki beburította az holdnak világosságát.”⁹³

Az időjárás tehát kegyes volt a keresztény csapatokhoz és szinte észrevétlenül a Fehérvári-kapuhoz vonulhatott Vabacourt és 100 katonája, valamint a két szekérre rögzített petárda. A vallonok mellé öt törökül beszélő magyar lovas is beosztottak, akiknek az volt a feladatuk, hogy amennyiben az örök a kilétüket tudakolnák, feleljék azt, hogy a Budáról várt élelemszállítmány két szekere érkezett meg a falak alá. Mivel attól tartanak, hogy üldözőik megtámadják őket, így kérik bebocsátásukat a várba. A beszélgetés közben a kisebbik petárdát a várarok ellenlejtőjén lévő rácsos kapura akarták felfogatni, ám erre nem volt

⁸⁵ ISTVÁNFFY 2009. 293.

⁸⁶ ISTVÁNFFY 2009. 294.

⁸⁷ ISTVÁNFFY 2009. 294.

⁸⁸ ISTVÁNFFY 2009. 294.

⁸⁹ ORTELIUS 2002. 144v.

⁹⁰ HATVANI 1859. 193.

⁹¹ ILLÉSHÁZY 1863. 53.; ISTVÁNFFY 2009. 294.; ORTELIUS 2002. 144v.

⁹² ILLÉSHÁZY 1863. 53.

⁹³ ILLÉSHÁZY 1863. 53.; ORTELIUS 2002. 144v.; ISTVÁNFFY 2009. 294. Meg kell említenem, hogy Istvánffy még egy szerencsés jeltől számolt be munkájában: „mondják, hogy egy saskeselyű az mieink seregei felett Komáromtól fogvást mindedig röpnél láttatott.” ISTVÁNFFY 2009. 294.

szükség, mivel a kapu egyszerű rázásra kinyílt, míg a felvonóhidat leeresztve találták. Késedelem nélkül a kapu jobb oldalához tolták és felszerelték a nagyobb petárdát. Ezt a műveletet a kapu őrsége csak az utolsó pillanatban vette észre. Ekkor puskáikkal tüzelni kezdtek és három vallont le is lőttek. Eszmélésük azonban túl kései volt, hiszen Vabacourt már meggyújtotta a kanócot és a petárda felrobbantotta a kaput, egyes darabjait pedig állítólag egészen a piactérig vetette. A haditerv értelmében a száz vallon katona rögtön benyomult a Fehérvári-kapu boltozata alá, és lekaszabolta annak őrségét. A nyomukban törtek előre az Overbrouck vezette két-két zászlónyi vallon, lotaringiai és francia gyalogosok, amelyek „a piacot elfoglalják. Ezekután hamarosan ... az jobb kéz felől való útra menének, mely a várba és a bástyára viszen vala.”⁹⁴ Az előretörő vallon, lotaringiai és francia gyalogság nyomában Eörsi Péter esztergomi vicekapitány hajdúi törtek be az erődvárosba, hogy a Magyar- és a Császár-bástyát elfoglalják. Majd őket követte a meghatározott rend szerint de Lopez, Strassoldo, Hugne és Verleine lovassága. Schwarzenberg pedig Thököly Sebestyénnel a felrobbantott kapu boltozata alatt állt katonaságával, hogy szükség szerint segítséget küldhessen oda, ahová kell. A robbanás hangjára a szállásain alvó őrség felriadt. Pecsevi szerint „benn a várban ki részegen, ki pedig ópiumtól bódultan gondtalanul feküdt. Mihelyt a balesetről értesültek, a hitetleneket két oldalról megtámadták.”⁹⁵ Ellenállásuk Schwarzenberg jelentése szerint is igen heves volt.⁹⁶ A pasa vezetésével az őrség kezdte kiszorítani a vallon, lotaringiai és francia, valamint a magyar katonaságot is az erődváros belsejéből, jelentős veszteségeket okozva nekik. Ahogy Istvánffy megfogalmazta: „oly balgatag vakmerőség dühösségével az mieinkre rohanának, hogy ötszázat megfutamtatnának, s ottan-ottan még mások odafutamodván, az mieinket három ízben ismét megfutamtatva, az kapu felé gyalázatosan hátra üznék.”⁹⁷ Ekkor Thököly javaslatára Schwarzenberg üzent a még a falakon kívül álló Pálffy-nak, hogy azonnal nyomuljon be a bajbajutottak megsegítésére. Lovassága azonban vonakodott harcba szállni, „mivel az éjtszakai s kétséges dologban mulatozni láttatnának.”⁹⁸ Pálffy azonban jó példával járt elől: leszállt lováról és futva indult el a Fehérvári-kapu felé. Magyar és német lovasok követték példáját és ezzel meg is fordították a küzdelem menetét. Az őrség ellenállását azonban így is csak nehezen tudták megtörni. De Lopez kürasszírjai, Strassoldo lovas lövészeivel és Eörsi Péter hajdúival együtt a Szentdombi- vagy Jakusics-bástyánál keveredtek véres kézitusába, „melyen az alajbég, a szpáhiják és

⁹⁴ ISTVÁNFFY 2009. 295.

⁹⁵ PECSEVI 1916. 143.

⁹⁶ HATVANI 1859. 91.

⁹⁷ ISTVÁNFFY 2009. 296.

⁹⁸ ISTVÁNFFY 2009. 296.

timáriótok előtökjárója, sokakkal az lovasok és janicsárok rendin valók közül, levágattatván, elvésze, s ugyanott a mieinkben sokan elesének.”⁹⁹ A jelentős veszteségeket azonban nem csupán a közelharc okozta. A bástyában őrzött lőport ugyanis néhány janicsár a küzdelem kilátástalanná válása után felrobbantotta. Állítólag ekkor vesztette életét de Lopez 50 spanyol lovasa is.¹⁰⁰ Feltételes mód használatát ez esetben részemről az indokolja, hogy a Horváth által közreadott névtelen jelentés szerint Miniati katonáinak a fele halt meg ebben a robbanásban.¹⁰¹

Miután a védők mind a piacteret, mind pedig a bástyákat kénytelenek voltak feladni, a püspökvárba vonultak vissza, felkészülve a további ellenállásra. „Swarczburg akarattjából álgyúkat odavonyatván és a várnak forgatván, végre megátalkodások megtöreték, s az győzedelmesnek szabad akarattja szerint megadák magokat.”¹⁰² Három és fél év után, négyórányi küzdelmet követően tehát újra keresztény kézre került Győr.¹⁰³

Az őrség tagjai közül mintegy 1400-1700 katona esett el és 300, illetve 500 főre becsülték a foglyok számát. Utóbbiak sem érezhették magukat biztonságban, ahogyan erről az április 3-i jelentés beszámol, mivel a francia és vallon katonák élvezettel ütlegették, sőt nem egy esetben meg is ölték őket.¹⁰⁴ Állítólag a védők közül alig 4-5 főnek sikerült Budára menekülnie. A keresztény had veszteségeit a sebesültekkel együtt 4-700 főre becsülték. Schwarzenberg sokat említett március 30-i jelentéséből tudjuk, hogy számos katona megsérült és sok ló is elpusztult a támadásban. Szinte nem volt *Rittmeister* és tisztségviselő, aki alól 2 vagy 3 lovat ne lőttek volna ki, és ők maguk meg ne sérültek vagy sebesültek volna. A jelentős keresztény veszteségeket mutatja, hogy Boppard francia és lotaringiai gyalogosait a győri rajtaütést követően két zászlóba kellett összevonni.¹⁰⁵

A keresztények a bástyákon és a hadszertárban 187 különféle nagyságú ágyút és mozsárágyút, 2 darab kereken szállítható, vascsovű orgonaágyút, nagymennyiségű löszert, lőport,

⁹⁹ ISTVÁNFFY 2009. 296.

¹⁰⁰ JEDLICKSKA 1897. 648.

¹⁰¹ HATVANI 1859. 194.

¹⁰² ISTVÁNFFY 2009. 296.

¹⁰³ HHStA H AA Fasc. 131. Fol. 88r-v.; HHStA H AA Fasc. 131. Fol. 147r-150v.; HHStA H AA Fasc. 133. Fol. 98r-v.; ÖNB Cod. 8971. Fol. 177r-182v, 192r-193v, 195r-196v, 200r-201v; KOZICS 1891. 695-701.; JEDLICKSKA 1897. 646-648.; TÓTH 2000. 284-286.; ORTELIUS 2002. 143r-145v.; ISTVÁNFFY 2009. 294-297.

¹⁰⁴ ÖNB Cod. 8971. Fol.: 192v.

¹⁰⁵ HEISCHMANN 1925. 247-248.

salétromot és fegyverzetet, valamint 700 lovat, továbbá arany- és ezüstpénzeket, ékszereket, drága prémeket és nagy mennyiségű élelmiszert zsákmányoltak.¹⁰⁶

A győzelem jutalma azonban felélesztette egyesek kapzsiságát is. De Lopezt olyan tett elkövetésére indította, amelyet még Istvánffy is megörökített művében. A támadás után ugyanis ”egy francia vitézlő társát, ki a nyereségben nem megvetendő terhű aranyat talált vala, titkon megölettetvén, lóganajban elrejtette vala, hogy az aranyat magának kaparintaná.”

¹⁰⁷ Az ügy gyorsan napvilágra került, és az Udvari Haditanács 1598. május 9-én azt az utasítást adta Schwarzenbergnek, hogy adjon tájékoztatást a spanyol kapitány őrizetbe vételéről,¹⁰⁸ amit hat nappal később meg is tettek.¹⁰⁹ Május 23-án pedig már azt a parancsot kapta a haditanácsosoktól, hogy állítson fel egy pártatlan bíróságot és az ítéletet lezárva adja át.¹¹⁰ Istvánffy az ezek után történeteket a következőképpen örökítette meg: ”Jóllehet azért tudja vala, hogy az a férfi jó vitézember, s annak vitézségével az váras [ti. Győr] megvételébe élt volna, mindazonáltal annakutána megtudván az dolgot, s bizonyos jelek által az megbizonyosodván, törvényt láttatván reá s megvallatván, az piacon fejevételével megbünteté.”¹¹¹

De Lopez tettével fényes? karrierlehetőséget dobott el magától, hiszen az udvar bőkezűen megjutalmazta a rajtaütésben részt vett parancsnokokat. Vabacourt, aki a prágai udvarba megvitte a hírt, 4000 forintnyi pénzjutalomban részesült. Schwarzenberget az uralkodó kinevezte az újonnan szerveződő győri végvidéki főkapitányság élére, majd a következő évben lovaggá ütötte és birodalmi grófi címre emelte. Istvánffy szerint ráadásul 100 000 forintot és egy morvaországi birtokot is kapott. Pálffy ezzel szemben csak az alsó-ausztriai rendek által készítettett serleget volt hajlandó elfogadni.¹¹² Rajtuk kívül Strassoldo is nagy megtiszteltetésben részesült, hiszen Schwarzenberg helyettesévé nevezték ki a győri végvidéki főkapitányságban.¹¹³

Utószó

¹⁰⁶ ÖNB Cod. 8971. Fol.: 193r.

¹⁰⁷ ISTVÁNFFY 2009. 297.

¹⁰⁸ ÖStA KA HKR Wien Prot. Reg. Bd. 201. Fol. 344v. No. 12.

¹⁰⁹ ÖStA KA HKR Wien Prot. Exp. Bd. 200. Fol. 557r. No. 32.

¹¹⁰ ÖStA KA HKR Wien Prot. Reg. Bd. 201. Fol. 346v. No. 60.

¹¹¹ ISTVÁNFFY 2009. 297.

¹¹² ISTVÁNFFY 2009. 297.

¹¹³ ÖNB Cod. 8971. Fol.: 238r.; ORTELIUS 2002. 146v.

Győr visszafoglalásával megszűnt a Bécset és Alsó-Ausztriát fenyegető közvetlen veszély. A hatalmas diadal híre gyorsan eljutott Bécsbe, Prágába, majd az egész keresztény Európába. II. Rudolf a győzelem hírére *Te Deum Laudamus*-t énekeltetett a prágai vár templomában, megverette az üstdobokat és megfúvatta trombitákat is. Majd hálaadó istentiszteletet tartatott, amelynek végén tizenhét ágyú három-három díszlövést adott le. A városban pedig örömnépzést tartottak.¹¹⁴ Érdekes kitérünk az erődváros állapotára is. Mátyás főherceg 1601 szeptemberének végén több napig itt tartózkodott, ezt részletesen le is írja a hadjáratról készült beszámolójában. Úgy találta, hogy a vizes árkot egyrészt a Rába által szállított hordalék, másrészt még az 1594. évi ostrom során beleomlott falszakasz teljesen feltöltötte. Az erődváros előtti területen ráadásul az ostromsáncokat nem temették be és a földet sem egyengették el. A torony, amelyet a rajtaütés idején robbantottak fel, még mindig romos volt. Az 1594. évi ostromban szétlőtt bástyák még mindig használhatatlanok voltak, Szinán nagyvezír hiába próbálta azokat gyorsan kijavíttatni. A többi bástya és az ezeket összekötő falszakaszok (körtinák) többsége szintén rossz állapotban van. A mellvédek teljesen hiányoznak.¹¹⁵

A török hódoltság várai és várkatonasága című munkájának harmadik kötetében azt írja a győri vilajet katonaságáról, hogy

¹¹⁴ ORTELIUS 2002. 145v.

¹¹⁵ ÖStA KA AFA 1601/13/1.